

DOI: 10.26565/2310-9513-2023-17-01
УДК 339.924(477:4):[330.544.2:663.97]:005.52

АНАЛІЗ СПОЖИВАННЯ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ У СВІТІ ТА СПОСОБІВ ЙОГО ЗНИЖЕННЯ, ЯКІ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ В ЄС ТА В УКРАЇНІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЄВРОІНТЕГРАЦІЄЮ

Дерід Ірина Олександрівна

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного бізнесу та економічної теорії
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: i.a.derid@karazin.ua
Контактний тел.: +380971531690
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1593-3132>

Кравченко Анна Миколаївна

студентка кафедри міжнародного бізнесу та економічної теорії
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: anna.kravchenko@student.karazin.ua
Контактний тел.: +380994666014
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9011-8531>

Петрик Анастасія Олексіївна

студентка кафедри міжнародного бізнесу та економічної теорії
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
e-mail: petryk2020umb31@student.karazin.ua
Контактний тел.: +380991512373
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-4814-1457>

У сучасному світі статус охорони здоров'я став розглядатися як реальний критерій рівня соціально-економічного розвитку суспільства. Результати багатьох досліджень доводять, що передчасна смертність від неінфекційних захворювань, як правило, супроводжується низьким економічним зростанням або його відсутністю і призводить до макроекономічних проблем. Боротьба з вживанням тютюну є однією з цілей стійкого розвитку. Предметом дослідження в статті є споживання тютюнових виробів у світі та способи його зниження. Мета полягає у виявленні того, хто є споживачем тютюнових продуктів у різних країнах світу, якої статі, віку, статку є сучасний споживач, а також вивчення заходів щодо зниження тютюнової залежності, які мають місце в Європейському Союзі, досвіду їх перейняття Україною, виявлення впливу цих заходів на рівень куріння. Завдання: дослідити ким в різних країнах представлені споживачі тютюнової продукції і яку частку від населення вони становлять, виявити чи дійсно є взаємозв'язок між рівнем доходу та споживанням тютюнової продукції, дослідити як змінюється портрет типового споживача із виходом на ринок інноваційної бездимної тютюнової продукції, визначити чи впливають законодавчі та фіскальні методи на рівень споживання тютюнової продукції. Методи: при дослідженні розгортання програм боротьби із палінням та законодавчих змін присвячених цьому було використано історичний метод та порівняльний аналіз; статистичний аналіз використовувався для спростування гіпотези про зв'язок між рівнем куріння та рівнем доходу в країні; логічний метод використовувався при визначенні факторів, від яких залежить рівень споживання тютюнової продукції в різних країнах; кореляційний аналіз було використано при виявленні залежності між зростанням акцизного податку та зниженням рівня куріння в Україні. Отримано такі результати: гіпотеза про більшу схильність до куріння в країнах із низьким та середнім рівнем доходу не підтвердилася; на рівень і спосіб споживання тютюну в різних країнах впливає культура; більша кількість курців проживає в країнах із низьким та середнім рівнем доходу, адже там проживає основна маса населення планети; в межах конкретної країни спостерігається вища частка курців саме в бідних верствах населення порівняно з багатими (хоча є країни винятки); причиною цього може бути спосіб життя і культурне оточення бідних верств населення; вищий рівень куріння серед бідних верств населення є проблемою, бо перерозподіляє їх обмежений бюджет на адиктивні блага; зміни в законодавстві ввели в закон поняття бездимних тютюнових продуктів, що дало змогу застосовувати проти них різні обмеження; доведено, що існує зворотна залежність між величиною акцизного податку та рівнем куріння в Україні, отже фіскальні заходи діють. Висновки: тепер перед урядами та соціально відповідальними тютюновими корпораціями стоїть нова задача – ліквідувати позитивний імідж бездимних тютюнових продуктів в очах дітей та молоді, вирішити проблему того факту, що саме ці продукти стають першими, з яких вони починають куріння.

Ключові слова: *рівень куріння, дохід, бідність, споживання тютюнових продуктів, тютюновий контроль, акцизний податок на тютюнові продукти, бездимні продукти.*

Як цитувати: Дерід І.О., Кравченко А.М., Петрик А.О. Аналіз споживання тютюнових виробів у світі та способів його зниження, які застосовуються в ЄС та в Україні у зв'язку із євроінтеграцією. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2023. № 17. С. 7-17. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-17-01>

In cites: Derid I., Kravchenko A., & Petryk A. (2023). Analysis of the consumption of tobacco products in the world and methods of its reduction applied in the EU and in Ukraine within european integration. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (17), 7-17. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-17-01> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. Сьогодні в глобальному світі стан охорони здоров'я розглядається як реальний критерій рівня соціально-економічного розвитку суспільства. У зв'язку з цим для нашої країни надзвичайно важливим є розуміння того, що сучасний добробут низки країн, що активно розвиваються так само, як і раніше західноєвропейських країн, тісно пов'язаний із поліпшенням здоров'я населення. Результати багатьох досліджень доводять, що передчасна смертність від неінфекційних захворювань як правило супроводжується низьким економічним зростанням або його відсутністю і призводить до макроекономічних проблем. ХХ ст. характеризують як глобалізацію поширеності вживання тютюну, що призвела до зростання передчасної смертності населення. Боротьба з вживанням тютюну є однією з цілей стійкого розвитку ООН у сфері прав людини. Річ у тому, що вживання цього аддиктивного блага, хоча однаково б'є по здоров'ю людей різного статку, але сильніше б'є по якості життя бідніших верств населення, оскільки відбувається за рахунок грошей, які б могли бути використані на харчування, освіту, лікування. Європейський Союз активно переймається проблемою паління і бореться із нею в тому числі економічними методами. Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає імплементацію Україною Рамкової конвенції з контролю над тютюном 2003 року, яку наша держава ратифікувала ще в 2006 році. Це означає, що Україна має виконувати положення цієї конвенції, що має значно вплинути на стан здоров'я населення, на стан ринку тютюну та на економічний стан України в цілому. При всій актуальності даної теми не вирішеними залишаються такі питання: ким в різних країнах представлені споживачі тютюнової продукції і яку частку від населення вони становлять, чи дійсно є взаємозв'язок між рівнем доходу та споживанням тютюнової продукції, як змінюється портрет типового споживача із виходом на ринок інноваційної бездимної тютюнової продукції, чи впливають законодавчі та фіскальні методи на рівень споживання тютюнової продукції.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями стосовно обмеження рівня паління у світі та в Західній Європі займаються ВООЗ та її Європейське регіональне бюро, ООН, Єврокомісія та інші інститути. На основі їх звітів та документів виконане наше дослідження. Також зазначене питання турбує багатьох науковців та журналістів, чий роботи сформулювали наше ставлення до аналізованої проблеми: Брозек Г.М., Віллемсен М.К., Вінікофф Дж. П., Гланц

С., Джефферс А., Лоусон Дж.А., Монс У., О'Кейн А., Фернандес Е., Янковський М. та інші. Важливу базу для написання роботи склав аналіз змін у законодавстві України як крок до зниження рівня паління у відповідь на зобов'язання перед ЄС.

Мета нашого дослідження полягає у виявленні того, хто є споживачем тютюнових продуктів у різних країнах світу, якої статі, віку, статку є сучасний споживач, а також вивчення заходів щодо зниження тютюнової залежності, які мають місце в Європейському Союзі, досвіду їх перейняття Україною, виявлення впливу цих заходів на рівень куріння.

Виклад основного матеріалу. Вживання тютюну є однією з основних причин передчасної смерті. Нині ця проблема розглядається з економічної та геополітичної точки зору. Боротьба з тютюном є однією задач ООН, вона демонструє потенціал глобального регулювання для встановлення стандартів охорони здоров'я, мобілізації ресурсів і підвищення прозорості. Це стосується цілей щодо зниження передчасної смертності від неінфекційних захворювань, викорінення бідності та голоду та забезпечення продовольчої безпеки. Паління для бідного населення означає перерозподіл їх обмеженого бюджету на користь тютюнових продуктів.

Згідно позиції Всесвітньої організації охорони здоров'я, глобальний вплив вживання тютюну на здоров'я та економічний розвиток величезний, і його все частіше відчувають країни з низьким і середніми рівнями доходів. За даними ВООЗ, на даний час близько 80% людей, які споживають тютюн, живуть саме в таких країнах [1]. Або, як зазначають в інших дослідженнях, станом на 2020 рік майже один мільярд людей у всьому світі курили тютюн, а 336 мільйонів людей вживали бездимний тютюн, переважно проживаючи в країнах з низьким і середнім рівнем доходу. При цьому, експерти такі відзначають, що за останні 20 років поширеність вживання тютюну (як у вигляді паління, так і для бездимного споживання) в країнах з низьким та середнім рівнем доходу знизилася. Прогнозується, що в найближчі роки поширеність становитиме близько 20% у країнах із середнім рівнем доходу та 12% у країнах із низьким рівнем доходу [2, р.1]. При цьому, слід розуміти, що вживання тютюну передбачає наявність різноманітного продукту: промислові сигарети, саморобні сигарети, сигари, люльки, жувальний тютюн, нюхальний тютюн, споживання через нові електронні пристрої і т.д.

На нашу думку, із позицією ВООЗ щодо кількості курців в країнах із низьким та середнім рівнем

доходу не можна погодитися повністю. В контексті різних країн на рівень споживання тютюну швидше впливають культурні особливості, а не рівень доходу. У культурі формуються переваги щодо способу вживання тютюну. Наприклад, як відзначають дослідники, М'янма має найвищу поширеність бездимного вживання тютюну у світі – 29,3%, і рівень куріння тут також демонструє один з найвищих показників [2, р.5].

При цьому, якщо обрати для дослідження саме куріння як спосіб вживання тютюну, і розглянути рівень доходів в країнах, які відзначаються найвищим та найнижчим рівнем куріння (табл. 1), то стає очевидним, що ніякого зв'язку між цими показниками та сукупним національним доходом на душу населення не спостерігається.

Як можемо спостерігати із таблиці, є цілий ряд країн із низьким рівнем доходів, де куріння дуже мало розповсюджене, так само як і у Швеції із великим рівнем доходу. Однак, через те, що в країнах із середнім та низьким рівнем доходу проживає основна частка світового населення (тільки в країнах із середнім доходом живе 75% світового населення), все одно виявляється, що більшість споживачів тютюну проживають саме в таких країнах.

Більш важливим, на нашу думку, є питання, хто саме споживає найбільшу кількість тютюнових продуктів в конкретній країні, і яких саме продуктів. Згадаємо, що податки є традиційним способом зниження споживання шкідливих продуктів. Великобританія є однією з тих країн, де непрямі податки на курців є надзвичайно високими. Так, за їх національними дослідженнями, у 2017 році курець сигарет преміум-класу із споживанням 20 сигарет на день витрачав на сигарети близько 3600 фунтів стерлінгів на рік, тоді як курець, який вживав в середньому 11 сигарет на день, витрачав близько 1800 фунтів стерлінгів. За оцінками Управління національної статистики Великобританії, загальні витрати домогосподарств Великобританії на тютюн у 2015 році становили 19,3 мільярда фунтів стерлінгів. При цьому, частка витрат домогосподарств на тютюн навіть зменшилася з 3,3% у 1985 році до 1,7% у 2015 році [5]. Але Великобританія є країною із високим рівнем доходів, і навіть високі ціни на сигарети не складають непомірну частку в загальних витратах домогосподарств. При цьому, неодноразово проводилися дослідження, в яких виявляли відсоток курців у найбагатшому квінтелі населення та у найбіднішому для країн із низьким та середнім рівнем доходу. Слід відзначити, що як споживання тютюну враховували будь-яке паління, а не тільки промислових сигарет. У більшості країн, що аналізувалися в дослідженні (41 із 59) бідні жінки курять більше, ніж багаті жінки: 5 % найбідніших жінок курять у порівнянні з 3 % найбагатших. У ще більшій кількості країн (51 із 55) бідні чоловіки курять більше, ніж багаті: 34 % найбідніших чоловіків

Таблиця 1

Порівняння рівнів куріння та сукупного національного доходу на душу населення

Table 1

Comparison of smoking rates and aggregate national income per capita

Країна	Рівень куріння (кількість курців до загальної кількості населення у %) (на 2023 р.)	Сукупний національний дохід на душу населення (в поточних дол. США) (на 2021 р.)
Найвищий рівень куріння		
Науру	52,1	16920
Кірібаті	52	2750
Тувалу	48,7	7200
М'янма	45,5	1170
Чілі	44,7	14780
Ліван	42,6	5110
Сербія	40,6	8460
Бангладеш	39,1	2570
Греція	39,1	20000
Болгарія	38,9	11200
Найнижчий рівень куріння		
Гана	3,7	2280

Складено автором за матеріалами: [3;4]

Compiled by the author based on the materials: [3;4]

палять проти 22 % найбагатших. Однак в дослідженні виявилися і країни, в яких дана тенденція не підтвердилася: в Республіці Казахстан, Республіці Киргизстан, Вірменії багаті чоловіки та жінки курять більше, ніж бідні, а в Молдові, Україні, Перу, Болівії та Йорданії виявилось, що багаті жінки курять більше, ніж бідні [6].

Залежність між рівнем доходу та рівнем куріння зберігається і в межах окремо взятого ринку США. Майже три чверті всіх курців у США живуть у мало-забезпечених громадах. Серед американців, які заробляють менше ніж 20000 доларів на рік, кількість курців майже вдвічі більша, ніж серед населення в цілому. Звичайно, зв'язок між курінням і бідністю не є причинно-наслідковим – тобто бідність сама по собі не спонукає жодну людину до куріння. Натомість існує складна мережа причин, чому американці з низьким рівнем доходу частіше вживають сигарети: нерівність розподілу ресурсів, системне токсичне середовище та корпоративна експлуатація, вплив бідності на життя та реальність людей, адже бідні люди в США – це люди однієї з найбагатших держав у світі [7].

У 2019 році 5,9% населення ЄС віком від 15 років викурювали щонайменше 20 сигарет на день, а 12,6% споживали менше 20. Також, як відомо, значною проблемою є пасивне куріння. У 2019 році 69,1% людей віком від 15 років у ЄС повідомили,

що вони рідко або ніколи не стикалися з димом у приміщенні. Серед 30,9 %, які зазнали впливу диму, близько половини (15,4 % контрольної групи) зазнавали впливу диму щодня, а решта рідше. Серед людей, які зазнають щоденного впливу, приблизно дві третини зазнавали впливу диму протягом однієї або більше годин на день. Серед держав-членів ЄС найвища частка людей, які щодня піддавалися впливу диму у 2019 році, спостерігалася в Хорватії (34,7%), Болгарії (29,3%) та Греції (28,0%), про високу частку (49,0 %) також повідомляється для Сербії. У 17 державах-членах ЄС частка людей, які щодня піддаються впливу диму, становила менше 14,0 %, у Фінляндії та Ісландії ця частка менше 5,0 % [8].

В контексті споживання тютюну необхідно відмітити зростаючий попит на новітні тютюнові вироби (бездимні вироби), в тому числі на вейпи (електронні сигарети) та системи для нагрівання тютюну. За оцінками, приблизно 48,5 мільйонів європейців хоча б раз використовували електронну сигарету, тоді як на даний момент електронною сигаретою користуються 7,5 мільйонів європейців. Серед користувачів електронних сигарет домінуючою групою є група подвійних користувачів, де подвійним користувачем є особа, яка одночасно вживає і електронні сигарети, і сигарети з тютюном. Поширеність використання електронних сигарет у всьому Європейському Союзі все ще зростає. Поширеність вживання електронних сигарет особливо висока серед підлітків і молоді. Крім того, рівень споживання підлітків зростає дуже швидко [9]. Як повідомлялося в звітах, історичне зниження вживання тютюнових виробів підлітками в США звелося нанівець після появи електронних сигарет, а пік використання електронних сигарет припав на 2019 рік – на вищому рівні, ніж куріння сигарет у 2006 році. За даними досліджень, в США на 2022 рік 2,6 мільйона підлітків використовували електронні сигарети і 27,6% з них використовували електронні сигарети щодня; порівняльні цифри, наведені тут для 2021 року, становлять 2,1 мільйона і 24,7%. Крім того, в США серед підлітків, які зараз вживають будь-які тютюнові вироби, частка тих, хто вперше вжив в якості тютюнового виробу електронні сигарети, зросла з 27,2% у 2014 році до 78,3% у 2019 році та залишилася на рівні 77,0% у 2021 році [10]. У Великій Британії з січня 2021 року по січень 2022 року відсоток тих, хто використовував одноразові вейпи, зріс у 14 разів, що було найбільш виражено серед молоді: використання одноразових вейпів серед 18-річних зросло з 0,89 % до приголомшливих 56,7%, тоді як серед 45-річних осіб використання одноразових вейпів зросло з 1,3% до 6,2% [11]. Така ж тенденція в Україні: серед підлітків 13-15 років 14,9% вживають тютюнові вироби, практично кожен п'ятий підліток є теперішнім споживачем електронних сигарет; майже половина хоча б раз в житті вживали тютюнові вироби; 40% хоча б раз

курили електронні сигарети [12].

Таким чином, ті новітні продукти, що тютюновими компаніями позиціонувалися як менш шкідливі (щодо чого у дослідників ведуться суперечки), і як ті, що є кращою альтернативою для тих, хто не може кинути палити, насправді дають старт палінню у молодих осіб. Хоча саме ці бездимні продукти займають чільне місце у звітах про корпоративну соціальну відповідальність тютюнових корпорацій. Експерти із охорони здоров'я звинувачують тютюновиробників, адже значна частка діяльності тютюнових компаній організована так, що формує попит у молоді. Так, на думку експертів цьому сприяють різноманітні смакові добавки для маскування неприємного смаку тютюну та створення ілюзії про менший ризик для здоров'я та використання привабливого дизайну [12, с. 75].

Для боротьби з палінням та тютюновими виробами ВООЗ розробила ряд заходів, що імплементуються в європейському регіоні. У глобальному масштабі європейський регіон ВООЗ значно просувається вперед у використанні попереджень про небезпеку вживання тютюну для здоров'я, в тому числі було ратифіковано Рамкову конвенцію ВООЗ із боротьби проти тютюну (РКБТ ВООЗ). З моменту свого заснування в 2005 році РКБТ ВООЗ зуміла утримати боротьбу з тютюнопалінням у глобальному порядку денному та сприяти порятунку життів і покращенню глобального здоров'я. Ця Рамкова конвенція 2003 року набула чинності в лютому 2005 року. Заходи, викладені в РКБТ ВООЗ, спрямовані на скорочення як пропозиції, так і попиту на тютюн. Вони включають підвищення податків на тютюн; заборону куріння в громадських місцях; заборону реклами тютюнових виробів та продажу неповнолітнім; попередження населення про шкоду вживання тютюну; сприяння альтернативним джерелам існування для виробників тютюну; допомога споживачам тютюну кинути палити [13]. Процес прийняття та реалізації Політики контролю над тютюном значно відрізняється в різних європейських країнах. Існує система контролю над тютюном та рейтинг, за яким оцінюють ефективність контролю (The Tobacco Control Scale (TCS)). Наразі вийшло шість видань рейтингу (2005, 2007, 2010, 2013, 2016, 2019 років). Максимальний сукупний бал – 100. Країни з балами вище 50 у 2007 році, але які не змогли взяти участь в нових ініціативах, впади в рейтинг на 2019 рік (Швеція, Мальта, Бельгія, Італія, Естонія, Болгарія, Польща). Кілька країн набрали менше 50 балів у 2007 році (Угорщина, Португалія, Словенія, Греція та Австрія), але перевищили 50 балів у 2019 році. На 2019 рік на 1 місці із 80 балами була Великобританія, на другому – Франція із 74 балами, на третьому – Ірландія (73). Україна була на 22 місці із 50 балами, а Німеччина – на 36 місці із 40 балами [14].

Беручи до уваги зусилля європейських кра-

їн у боротьбі з курінням, значну транскордонну торгівлю тютюновими виробами та ризик розбіжностей у національному законодавстві, для цих продуктів необхідно було імплемувати загальноєвропейські правила, тому в ЄС у травні 2016 року почала застосовуватися Директива Європейського Парламенту і Ради 2014/40/ЄС від 3 квітня 2014 року про наближення законів, підзаконних нормативно-правових актів та адміністративних положень держав-членів щодо виробництва, просування та продажу тютюнових виробів і супутніх продуктів. Директива Ради ЄС про структуру та ставки акцизного податку, що застосовується до виготовленого тютюну, ввела високі податки на тютюнові вироби, які є надзвичайно ефективними у скороченні вживання тютюну, особливо серед молоді. Ще одним прикладом вдалої антитютюнової політики є Європейське бюро по боротьбі з шахрайством (OLAF), що розслідує незаконну торгівлю тютюном відповідно до міжнародного протоколу про незаконну торгівлю тютюновими виробами [15].

Згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, главою 22 «Громадське здоров'я», статтею 427, співробітництво охоплює в тому числі «попередження та контроль за неінфекційними хворобами шляхом обміну інформацією та найкращими практиками, пропагування здорового способу життя, визначення основних детермінант здоров'я та проблем в галузі охорони здоров'я, наприклад здоров'я матері і дитини, психічне здоров'я, алкогольна, наркотична та тютюнова залежність, зокрема імплементацію Рамкової конвенції з контролю над тютюном 2003 року» [16;17].

До того ж, ще в 2018 році уряд України вже затвердив План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Він передбачав розробку законопроектів у сфері боротьби із вживанням тютюну на основі положень вище згаданої Директиви Європейського Парламенту та Ради 2014/40/ЄС. Виконання цих положень є одним із зобов'язань України на шляху до євроінтеграції [18].

При цьому, слід усвідомлювати, що боротьба проти тютюну на всіх рівнях, особливо в країнах, що розвиваються, та країнах з перехідною економікою, вимагає достатніх фінансових і технічних ресурсів. Регуляція вживання тютюнових виробів відбувається великою мірою ще й завдяки Європейській стратегії політики відмови від куріння. Вона спрямована на надання ВООЗ державам-членам Європейського регіону консультацій та підтримки для розвитку національного потенціалу та посилення дій у цій сфері.

Предбачуваням також було, що представники тютюнового бізнесу будуть намагатися певним чином обходити нові обмеження. Директива Євро-

пейського Парламенту і Ради 2014/40/ЄС стала «обмежувальним колом» для рекламних можливостей виробників сигарет та електронних пристроїв для куріння [18].

Згідно з вищезазначеною Рамковою конвенцією, Частиною 1, статтею 1, пунктом С «Реклама й стимулювання продажу тютюну» означає будь-який вид передачі комерційної інформації, рекомендації або дії з метою, результатом або ймовірним результатом стимулювання продажу тютюнового виробу або вживання тютюну, прямо чи побічно» [17], а отже намагання тютюнових компаній довести особливий статус новітніх тютюнових виробів та вивести їх з-під рекламної заборони були приречені. У 2020 році Верховною Радою було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за правопорушення у сфері продажу дітям електронних сигарет і рідин, що використовуються в електронних сигаретах». Тоді були додані в законодавство визначення пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння (IQOS, glo) та тютюновмісних виробів для електричного нагрівання (ТВЕН) за допомогою підігрівача з електронним управлінням [19]. Також в Україні відповідно до Рамкової конвенції 16 грудня 2021 року нарешті відбулося прийняття законопроекту №4358 про «Про внесення змін до деяких законів України щодо охорони здоров'я населення від шкідливого впливу тютюну» [20]. Це означало суттєвий крок у зміні законодавства на шляху боротьби із вживанням тютюну. Одна з причин прийняття законопроекту – зобов'язання перед ЄС. Однак, чинності він набуває лише 11 липня 2023 р. З 1 липня 2022 р. відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження обігу підакцизних товарів, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння та посилення контролю за продажем таких товарів» в Закон «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального» додано визначення поняття ТВЕНи, пристрої для споживання тютюнових виробів без їх згоряння, електронні сигарети, рідини, що використовуються в електронних сигаретах. І, як вважають експерти, це затверджує їх віднесення до тютюнових виробів. З 31 березня 2023 року з набуттям чинності змін до Закону України «Про рекламу» заборонено рекламувати електронні сигарети, заправні контейнери, пристрої для споживання тютюнових виробів без їх згоряння [21].

Це суттєві кроки, адже досить довго невизначеність статусу нових тютюнових товарів дозволяла бути їм в «сірій» зоні, не охопленій законом, і рекламуватися. Саме відсутність будь-якого регулювання дозволяла тютюновим компаніям певний час вести активні рекламні кампанії, внаслідок чого нові тю-

тютюнові продукти набули неабиякої популярності серед молоді.

Крім введення в законодавство нових тютюнових продуктів та заборони на їх рекламу, Україна давно застосовує фіскальні методи впливу на споживання тютюну. Згідно зі звітом про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2019 рік, одним із планів України на 2020 рік було саме розроблення законопроекту щодо імплементації положень статті 8.2 Директиви Ради 2011/64/ ЄС від 21 червня 2011 року про структуру і ставки акцизів, що застосовуються до тютюнових виробів. Експерти відзначають, що наближення законодавства щодо цього зобов'язання є здебільшого «досконалим», оскільки значна кількість європейських норм щодо оподаткування тютюнових виробів була врахована у національному законодавстві ще до 2014 року. Було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році» № 2245-VIII від 07.12.2017 року, яким: запроваджувалося поняття «середньозважена роздрібна ціна продажу сигарет», закріплювався графік підвищення специфічних ставок акцизного податку до 2025 року й мінімального акцизного податкового зобов'язання до рівня, еквівалентного 90 євро за 1000 штук (передбачалося збільшення ставки податку приблизно на 20% щорічно) [22, с. 267]. Згідно з Угодою про асоціацію, Україна повинна досягти рівня не менше 60%

акцизу в ціні. Таким чином, у 2025 році специфічна ставка акцизного податку становитиме 2257,4 грн за 1000 шт. сигарет, але до цього надано перехідний період із визначенням ставки для кожного року. Слід зазначити, що нині обчислення сум податку з тютюнових виробів здійснюється одночасно за адвалорними та специфічними ставками. При визначенні податкового зобов'язання на сигарети одного найменування сума акцизного податку, обчислена одночасно за встановленими адвалорною та специфічною ставками акцизного податку, не повинна бути меншою встановленого мінімального акцизного податкового зобов'язання [23]. Підвищуються саме специфічна ставка та мінімальне акцизне податкове зобов'язання.

Оподаткування сигарет в Україні зростає досить давно. Протягом 2008 - 2016 років середня ставка акцизу на пачку сигарет в Україні збільшилася в 14 разів, завдяки чому надходження до держбюджету зросли з 3,5 млрд грн у 2008 р. до 22,2 млрд грн у 2015 р. при скороченні обсягів продажу відповідно із 125 млрд до 73 млрд сигарет та зменшенні споживання тютюнових виробів (за даними Держкомстату, серед осіб, старших за 12 років) з 25,6 % (2008 р.) до 18,4 % (2015 р.) [24]. Ставка акцизу в 2018 р. збільшилася практично на 30% [25]. Далі, мав почати діяти вище зазначений графік підвищення специфічної ставки акцизного податку та мінімального акцизного податкового зобов'язання, але вже наприкінці 2018 р., з порушенням податкового і бюджетного законодавства, як вважають представники тютюнової індустрії, графік підвищення був змінений [26]. Перехідні положення Податкового кодексу України дають нам розуміння про специфічну ставку акцизного мита в перехідний період.

Хоч із усього вище сказаного стає зрозумілим, що зараз курці представлені не тільки тими, хто курить звичайні сигарети, все ж таки ми вирішили проаналізувати, чи впливає підвищення ставки акцизного податку на кількість курців сигарет в Україні старше 12 років. Розглянемо динаміку частки населення, що курить, до загальної кількості населення у віці 12 років і старшому у порівнянні з динамікою специфічної ставки акцизного податку (таблиця 2).

Як відомо, коефіцієнт кореляції – це показник, який використовують для вимірювання ступеню зв'язку між результативними і факторними ознаками у кореляційно-регресійній моделі за лінійної залежності. За абсолютною величиною він коливається від -1 до +1. Чим ближче до 0, тим менший зв'язок, чим ближче до ± 1 – тим зв'язок більш тісний. Позитивний знак коефіцієнта кореляції означає прямий зв'язок між показниками, негативний коефіцієнт вказує на обернений зв'язок. Нами був розрахований коефіцієнт кореляції показників із таблиці 2, він склав близько -0,98. Відповідно, це доводить сильну залежність між зростанням специфічної ставки акцизного податку і зниженням

Таблиця 2

Динаміка частки курців від загального населення старше 12 років та специфічної ставки акцизного податку

Table 2

Dynamics of the share of smokers from the total population older than 12 years and a specific excise tax rate

Рік	Частка населення, що курить, від загальної кількості населення у віці 12 років і старшому	Специфічна ставка акцизного податку з сигарет з та без фільтру на 1000 шт. в тис. грн.
2016	0,199	0,31826
2017	0,187	0,44556
2018	0,179	0,57798
2019	0,168	0,72479
2020	0,165	0,9072
2021	0,152	1,08864

Складено автором за матеріалами: [27-31]

*Оскільки в 2019 ставка підвищувалася в 2 етапи, в таблиці представлено середньорічне значення

Compiled by the author based on the materials: [27-31]

*Since the rate was raised in 2 stages in 2019, the table shows the average annual value

кількості курців.

Таким чином, ми можемо і надалі розраховувати на подальше зниження частки курців сигарет, адже план підвищення акцизного податку ще продовжує реалізовуватися. Однак, ми маємо пам'ятати, що певною мірою на зниження кількості курців сигарет могла вплинути переорієнтація частини курців на «бездимні продукти». Хоча корпорації зробили ставку на «бездимні продукти», які певний час були поза «полем зору» закону, але нині в процесі інтеграції в європейський простір в Україні ця прогалина ліквідується. У 2021 році перелік подакцизних товарів поповнився за рахунок рідин, що використовуються в електронних сигаретах, тютюну для електронних сигарет, тютюновмісних виробів для електричного нагрівання згідно із Законом України від 16.01.2020 №466-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» [32]. Податковим кодексом України також передбачене зростання акцизу на ці продукти. Зокрема, з 2021 по 2024 рік специфічна ставка акцизного податку на 1000 штук ТВЕНів відповідно складуть: 1456,33; 1747,60; 2097,12; 2516,54 гривень. Рідини, що використовуються в електронних сигаретах були оподатковані на початок 2022 року 3000 грн. за 1 літр, але на період воєнного стану ставку збільшено до 10000 грн за 1 літр [31]. Таким чином, із бездимними продуктами уряд також бореться фіскальними методами, однак проаналізувати ефект від цього ще досить складно, в тому числі через недосконалий облік рівня споживання таких продуктів.

Висновки. Нині вживання тютюну є глобальною проблемою, а боротьба із курінням – однією із цілей сталого розвитку. Існуюча в наукових колах та в світових організаціях, які займаються вирішенням проблеми вживання тютюну, гіпотеза про більшу схильність до куріння в країнах із низьким та середнім рівнем доходу не підтвердилася в ході нашого дослідження. Безпосереднього зв'язку між рівнем доходу та рівнем куріння в країнах не виявлено. На нашу думку, на рівень і спосіб споживання тютюну в різних країнах впливає культура. При цьому, дійсно, більша кількість курців проживає в краї-

нах із низьким та середнім рівнем доходу, адже там проживає основна маса населення планети. Однак, в межах конкретної країни, як правило, спостерігається вища частка курців саме в бідних верствах населення порівняно з багатими (хоча є країни виключення). Причиною цьому також може бути спосіб життя і культурне оточення бідних верств населення. І це дійсно є проблемою, бо перерозподіляє і без того обмежений бюджет на адиктивні блага.

Щоб вирішити ситуацію із вживанням тютюну, Європейський Союз та національні уряди вжили різноманітних заходів боротьби з тютюном у формі законодавства, рекомендацій та інформаційних кампаній. Результатом стало бажання тютюнових ТНК знайти лазівки для обходу обмежень. Ними стали новітні (бездимні) тютюнові продукти. Через неперотність законодавства ці продукти певний час залишалися поза увагою закону, рекламувалися, для них створювався позитивний імідж менш шкідливого продукту, який активно просувався в соціальних мережах. Все це, а також яскравий дизайн, смакові та ароматичні добавки привели до того, що вживання таких продуктів особливо поширилося серед дітей і молоді у дуже короткий період. На теперішній час в розвинених країнах цей сектор продуктів вже здебільшого охоплений законом і проти нього також почалися обмеження.

За умовами Угоди про асоціацію з ЄС Україна не могла залишатися осторонь цих процесів. Але навіть до угоди про асоціацію Україна вже доєдналася до світових ініціатив по боротьбі із курінням. Кроками стала зміна законодавства та підвищення акцизного податку на сигарети та інші тютюновмісні вироби, в тому числі бездимні. Все це сприяло поступовому зниженню кількості курців звичайних сигарет. Тепер перед урядами стоїть нова задача: нівелювати позитивний імідж бездимних тютюнових продуктів в очах дітей та молоді, вирішити проблему того факту, що саме ці продукти стають першими, з яких вони починають куріння. На наш погляд, ця проблема має зачіпати і самі тютюнові корпорації, адже такий ефект спостерігається в багатьох країнах від тих продуктів, які мали виконувати роль менш шкідливих, призначених для тих, хто не може кинути палити традиційні сигарети.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Tobacco. Key facts. World Health Organization: Website. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tobacco> (accessed 20.03.2023)
2. Theilmann M., Lemp J.M., Winkler V. etc. Patterns of tobacco use in low and middle income countries by tobacco product and sociodemographic characteristics: nationally representative survey data from 82 countries. BMJ. URL: <https://www.bmj.com/content/bmj/378/bmj-2021-067582.full.pdf> (accessed 20.04.2023).
3. GNP per capita (Current USA \$). The World Bank: Website. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD> (accessed 27.05.2023)
4. Smoking Rates by Country 2023. World Population Review: Website. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/smoking-rates-by-country> (accessed 28.05.2023)

5. The economics of tobacco. ASH.Fact Sheet: Website. URL: <https://ash.org.uk/resources/view/the-economics-of-tobacco> (accessed 20.05.2023)
6. Crawford L., Nestour A. Who Smokes in Developing Countries? Implications for a Tobacco Tax. Center for Global Development: Website. URL: <https://www.cgdev.org/blog/who-smokes-developing-countries-implications-tobacco-tax> (accessed 21.05.2023)
7. McMaster A. Americans Are Smoking Less, But the Poorest People Still Suffer from Addiction. Global Citizen: Website. URL: <https://www.globalcitizen.org/en/content/poverty-smoking-inequality-america/> (accessed 23.05.2023)
8. Tobacco consumption statistics. Eurostat Statistics Explained: Website. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tobacco_consumption_statistics (accessed 24.05.2023)
9. Brożek G.M., Jankowski M., Lawson J. A. etc. The Prevalence of Cigarette and E-cigarette Smoking Among Students in Central and Eastern Europe—Results of the YUPESS Study. International Journal Environmental Research and Public Health. 2019, 16, 2297. URL: <https://www.mdpi.com/1660-4601/16/13/2297> (accessed 24.05.2023)
10. Glantz S., Jeffers A., Winickoff J. P. Nicotine Addiction and Intensity of e-Cigarette Use by Adolescents in the US, 2014 to 2021. JAMA Netw Open. 2022 Nov; 5(11): e2240671. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9641541/> (accessed 25.05.2023)
11. O’Kane A. Vaping is heralded as the ‘healthier’ alternative to smoking, but what’s the truth behind the soaring trend that has Gen-Z hooked? Glamour: Website. URL: <https://www.glamourmagazine.co.uk/article/vaping-elf-bars> (accessed 26.05.2023)
12. 10 причин писати про контроль над тютюном. Центр громадського здоров’я : Website. URL: https://center-life.org/wp-content/uploads/2020/08/Manual_Mass-Media_FINAL.pdf (дата звернення: 25.05.2023)
13. Tobacco control: fact sheet on Sustainable Development Goals (SDGs): health targets World Health Organization: Website. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/340898?locale-attribute=en> (accessed 27.05.2023)
14. Willemsen M. C., Mons U., Fernández E. Tobacco control in Europe: progress and key challenges. Tobacco control. 2022. №31. P. 160-163. <https://doi:10.1136/tobaccocontrol-2021-056857>
15. Public health. Overview. European Commission: Website. URL: https://ec.europa.eu/health/tobacco/overview_en (accessed 26.05.2023)
16. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/conv#n2573 (дата звернення 16.01.2023)
17. Рамкова конвенція ВООЗ із боротьби проти тютюну. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897_001#Text (дата звернення 18.01.2023)
18. Боротьба з курінням: зобов’язання перед ЄС чи перед власними громадянами? Економічна правда: Веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/11/19/679909> (дата звернення 20.05.2023)
19. Нові тютюнові виробни тепер в законі, але не всі. Центр демократії та верховенства права: Веб-сайт. URL: <https://cedem.org.ua/news/novi-tyutyunovi-vyroby-rada/> (дата звернення 17.05.2023)
20. Про внесення змін до деяких законів України щодо охорони здоров’я населення від шкідливого впливу тютюну: Закон України від 16.12.2021 № 1978-IX. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1978-20#Text> (дата звернення 17.05.2023)
21. Про рекламу: Закон України від 03.07.96 № 271/96-ВР. Дата оновлення: 31.03.2023. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80/ed20230331/conv#Text> (дата звернення 07.06.2023)
22. Україна та Угода про асоціацію. Моніторинг виконання 2014-2019. Київ, Український центр європейської політики. 2020 р. 542 с. URL: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/zvit_5_2020_web_FINAL_2.pdf (дата звернення 17.05.2023)
23. Особливості обчислення податку з тютюнових виробів. Бухгалтерський інтернет-портал: Веб-сайт. URL: <https://ibuhgalter.net/tax-codex/224> (дата звернення 08.05.2023)
24. Ціни на сигарети в Україні в 2020 році. 24h News: Веб-сайт. URL: <https://2019rik.com.ua/cini-na-sigareti-v-ukra%D1%97ni-v-2020-roci/> (дата звернення 23.05.2023)
25. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014 р. №71-VIII. Дата оновлення: 01.01.2017. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20170101/conv#n5483> (дата звернення 27.05.2023)
26. Хоменко В. Тютюнову індустрію має почути держава. Рейтинг. Бізнес в офіційних цифрах: Веб-сайт. URL: <https://rating.zone/tiutiunovu-industriiu-maie-pochuty-derzhava/> (дата звернення 24.05.2023)
27. Самооцінка населенням стану здоров’я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2018 році. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2018/gdvdr/Arh_snsz_u.htm (дата звернення 23.01.2022)
28. Самооцінка населенням стану здоров’я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2019 році. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/03/snsz_med_2019.pdf (дата звернення 24.01.2022)
29. Самооцінка населенням стану здоров’я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2020 році. Державна служба статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/03/zb_snsz_20.pdf (дата звернення 24.01.2022)
30. Самооцінка населенням стану здоров’я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2021 році. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/03/zb_snsz_21.pdf (дата звернення 22.05.2023)

31. Податковий кодекс України. Дата оновлення: 06.05.2023. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 22.05.2023)

32. Закон №466: Що змінилося по акцизному податку. Державна податкова служба України. Офіційний портал. URL: <https://ch.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-441795.html> (дата звернення 26.05.2023)

Стаття надійшла до редакції 10.05.2023

Стаття рекомендована до друку 04.06.2023

ANALYSIS OF THE CONSUMPTION OF TOBACCO PRODUCTS IN THE WORLD AND METHODS OF ITS REDUCTION APPLIED IN THE EU AND IN UKRAINE WITHIN EUROPEAN INTEGRATION

Iryna Derid, Ph.D (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Business and Economic Theory, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: i.a.derid@karazin.ua, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1593-3132>

Anna Kravchenko, Student of the Department of International Business and Economic Theory, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9011-8531>

Anastasiia Petryk, Student of the Department of International Business and Economic Theory, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: petryk2020umb31@student.karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-4814-1457>

In today's world, the health status of a society has become a real criterion for the level of socio-economic development. Many studies show that premature mortality from non-communicable diseases is usually accompanied by low or no economic growth and leads to macroeconomic problems. Combating tobacco use is one of the goals of sustainable development. The subject of this article is the consumption of tobacco products in the world and ways to reduce it. The purpose is to identify who is a consumer of tobacco products in different countries of the world, what gender, age, and income is a modern consumer, as well as to study the measures to reduce tobacco dependence that take place in the European Union, the experience of their adoption by Ukraine, and to identify the impact of these measures on smoking rates. Objectives: to investigate who the consumers of tobacco products are in different countries and what proportion of the population they represent, to identify whether there is a real relationship between income and consumption of tobacco products, to study how the portrait of a typical consumer changes with the introduction of innovative smokeless tobacco products, to determine whether legislative and fiscal methods affect the level of consumption of tobacco products. Methods: the historical method and comparative analysis were used to study the rollout of smoking cessation programmes and legislative changes related to this; statistical analysis was used to refute the hypothesis of a link between smoking and income in the country; the logical method was used to determine the factors that determine the level of consumption of tobacco products in different countries; correlation analysis was used to identify the relationship between the growth of excise tax and the reduction of smoking in Ukraine. The following results were obtained: the hypothesis of a greater propensity to smoke in low- and middle-income countries was not confirmed; the level and manner of tobacco consumption in different countries is influenced by culture; a greater number of smokers live in low- and middle-income countries, as the majority of the world's population lives there; within a particular country, a higher proportion of smokers is observed in the poor compared to the rich (although there are exceptions); the reason for this may be the lifestyle and cultural environment of the poor; higher smoking rates among the poor are a problem because they redistribute their limited budget to addictive goods; changes in legislation have introduced the concept of smokeless tobacco products, which has allowed for various restrictions to be applied to them; it has been proven that there is an inverse relationship between the amount of excise tax and smoking rates in Ukraine, so fiscal measures are working. Conclusions: Governments and socially responsible tobacco corporations now face a new challenge: to eliminate the positive image of smokeless tobacco products in the eyes of children and young people, and to address the fact that these products are the first ones they start smoking with.

Keywords: *smoking rate, income, poverty, tobacco consumption, tobacco control, excise tax on tobacco products, smokeless products.*

REFERENCES

1. World Health Organization (2022). Tobacco. Key facts. Available at: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tobacco> (accessed 20.03.2023)
2. Theilmann M., Lemp J.M., Winkler V. etc. (2021) Patterns of tobacco use in low and middle income countries by tobacco product and sociodemographic characteristics: nationally representative survey data from 82 countries. *BMJ*. Available at: <https://www.bmj.com/content/bmj/378/bmj-2021-067582.full.pdf> (accessed 20.04.2023)
3. The World Bank (2021). GNP per capita (Current USA \$). Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD> (accessed 27.05.2023)
4. World Population Review (2023). Smoking Rates by Country. Available at: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/smoking-rates-by-country> (accessed 28.05.2023)
5. ASH.Fact Sheet. (2017). The economics of tobacco. Available at: <https://ash.org.uk/resources/view/the-economics-of-tobacco> (accessed 20.05.2023)
6. Crawford L., Nestour A. Who Smokes in Developing Countries? Implications for a Tobacco Tax. Center for Global Development. Available at: <https://www.cgdev.org/blog/who-smokes-developing-countries-implications-tobacco-tax> (accessed 21.05.2023)
7. McMaster A. (February 23, 2018). Americans Are Smoking Less, But the Poorest People Still Suffer from Addiction. *Global Citizen*. Available at: <https://www.globalcitizen.org/en/content/poverty-smoking-inequality-america/> (accessed 23.05.2023)
8. Eurostat Statistics Explained (2022). Tobacco consumption statistics. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tobacco_consumption_statistics (accessed 24.05.2023)
9. Brożek G.M., Jankowski M., Lawson J. A. etc. (2019). The Prevalence of Cigarette and E-cigarette Smoking Among Students in Central and Eastern Europe—Results of the YUPESS Study. *International Journal Environmental Research and Public Health*. 16 (2297). Available at: <https://www.mdpi.com/1660-4601/16/13/2297> (accessed 24.05.2023)
10. Glantz S., Jeffers A., Winickoff J. P. (2022). Nicotine Addiction and Intensity of e-Cigarette Use by Adolescents in the US, 2014 to 2021. *JAMA Netw Open*. 5(11): e2240671. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9641541/> (accessed 25.05.2023)
11. O’Kane A. (10 June 2022) Vaping is heralded as the ‘healthier’ alternative to smoking, but what’s the truth behind the soaring trend that has Gen-Z hooked? *Glamour*. Available at: <https://www.glamourmagazine.co.uk/article/vaping-elf-bars> (accessed 25.05.2023)
12. Centr gromadsjkogho zdorov’ja [Public health center] (2020). 10 Prychyn pysaty pro kontrolj nad tjtjunom [10 Reasons to write about tobacco control] Available at: https://center-life.org/wp-content/uploads/2020/08/Manual_Mass-Media_FINAL.pdf [in Ukrainian] (accessed 25.05.2023)
13. World Health Organization (2019). Tobacco control: fact sheet on Sustainable Development Goals (SDGs) health targets. Available at: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/340898?locale-attribute=en> (accessed 27.05.2023)
14. Willemsen M. C., Mons U., Fernández E. (2022). Tobacco control in Europe: progress and key challenges. *Tobacco control*. 31. P. 160-163. <https://doi:10.1136/tobaccocontrol-2021-056857>
15. European Commission (2022). Public health. Overview. Available at: https://health.ec.europa.eu/tobacco/overview_en (accessed 26.05.2023)
16. Ughoda pro asociaciju mizh Ukrajinuju, z odnijeji storony, ta Jevropejskym Sojuzom, Jevropejskym spivtovarystvom z atomnoji energiji i jikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoji storony (25.10.2022). [Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the one part, and Ukraine, of the other part]. Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/conv#n2573 [in Ukrainian] (accessed 16.01.2023).
17. Ramkova konvencija VOOZ iz borotjby proty tjtjunu (2006) [WHO Framework Convention on Tobacco Control]. Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897_001#Text [in Ukrainian] (accessed 18.01.2023).
18. Borotjba z kurinnjam: zobov’jazannja pered JeS chy pered vlasnymy ghromadjanamy? (2021) [The fight against smoking: an obligation to the EU or to its own citizens?] *Ekonomichna pravda* [Economic truth] Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/11/19/679909> [in Ukrainian] (accessed 20.05.2023).
19. Novi tjtjunovi vyroby teper v zakoni, ale ne vsi (2020). [New tobacco products are now legal, but not all]. Centr demokratiiji ta verkhovenstva prava [The center of democracy and the rule of law] Available at: <https://cedem.org.ua/news/novi-tyutyu-novi-vyroby-rada/> [in Ukrainian]. (accessed 17.05.2023).
20. Zakon Ukrainy pro vnesennja zmin do dejakykh zakoniv Ukrainy shhodo okhorony zdorov’ja naselennja vid shkidlyvogho vplyvu tjtjunu (2021) [The Law on Amendments to Certain Laws of Ukraine on Public Health Protection from the Harmful Effects of Tobacco]. Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1978-20#Text> [in Ukrainian] (accessed 17.05.2023).
21. Zakon Ukrainy pro reklamu (31.03.2023). [Law of Ukraine on advertising]. Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80/ed20230331/conv#Text> [in Ukrainian] (accessed 07.06.2023).
22. Ukrajinna ta Ughoda pro asociaciju. Monitoryng vykonannja 2014-2019 (2020). [Ukraine and the Association Agreement. Implementation monitoring 2014-2019]. Kyiv. Ukraïnskyj centr jevropejskoï polityky [Ukrainian Center for European Policy] 542 c. Available at: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/zvit_5_2020_web_FINAL_2.pdf [in Ukrainian] (accessed 17.05.2023).

23. Bukhghaltersjkyj internet-portal (2022) [Accounting online portal]. Osoblyvosti obchyslennja podatku z tjutjunovykh vyrobiv [Peculiarities of calculating tax on tobacco products]. Available at: <https://ibuhgalter.net/tax-codex/224> [in Ukrainian] (accessed 08.05.2023).
24. 24h News (2019). Cyny na sygharety v Ukraini v 2020 roci [Cigarette prices in Ukraine in 2020] Available at: <https://2019r-ik.com.ua/cini-na-sigarety-v-ukra%D1%97ni-v-2020-roci/> [in Ukrainian] (accessed 23.05.2023)
25. Zakon Ukrainy Pro vnesennja zmin do Podatkovogo kodeksu Ukrainy ta dejakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shho do podatkovoi reformy (01.01.2017) [The Law on Amendments to the Tax Code of Ukraine and some legislative acts of Ukraine on tax reform] Ofitsiynnyj sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20170101/conv#n5483> [in Ukrainian] (accessed 27.05.2023)
26. Khomenko V. (2019) Tjutjunovu industriju maje pochuty derzhava [The state should listen to the tobacco industry] Rejtyng. Biznes v ofitsiynnykh cyfrakh [Rating. Business in official figures] Available at: <https://rating.zone/tiutiunovu-industriiu-maie-pochuty-derzhava/> [in Ukrainian] (accessed 24.05.2023)
27. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018) [State Statistics Service of Ukraine]. Samoocinka naseleennjam stanu zdorov'ja ta rivnja dostupnosti okremykh vydiv medychnoji dopomoghy u 2018 roci [Self-assessment by the population of the state of health and the level of availability of certain types of medical care in 2018]. Available at: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2018/gdvdg/Arh_snsz_u.htm [in Ukrainian] (accessed 23.01.2022)
28. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2019) [State Statistics Service of Ukraine]. Samoocinka naseleennjam stanu zdorov'ja ta rivnja dostupnosti okremykh vydiv medychnoji dopomoghy u 2019 roci [Self-assessment by the population of the state of health and the level of availability of certain types of medical care in 2019] Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/03/snsz_med_2019.pdf [in Ukrainian] (accessed 24.01.2022)
29. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020) [State Statistics Service of Ukraine]. Samoocinka naseleennjam stanu zdorov'ja ta rivnja dostupnosti okremykh vydiv medychnoji dopomoghy u 2020 roci [Self-assessment by the population of the state of health and the level of availability of certain types of medical care in 2020] Available at: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/03/zb_snsz_20.pdf [in Ukrainian] (accessed 24.01.2022)
30. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2021) [State Statistics Service of Ukraine]. Samoocinka naseleennjam stanu zdorov'ja ta rivnja dostupnosti okremykh vydiv medychnoji dopomoghy u 2021 roci [Self-assessment by the population of the state of health and the level of availability of certain types of medical care in 2021] Available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/03/zb_snsz_21.pdf [in Ukrainian] (accessed 22.05.2023)
31. Podatkovyj kodeks Ukrainy (06 May 2023) [Tax Code of Ukraine.] Ofitsiynnyj sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian] (accessed 22.05.2023)
32. Zakon #466: Shho zminylosja po akcyznomu podatku (2020) [Law No. 466: What has changed regarding the excise tax] Derzhavna podatкова sluzhba Ukrainy. Ofitsiynnyj portal [State Tax Service of Ukraine. Official portal] <https://ch.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-441795.html> [in Ukrainian] (accessed 26.05.2023)

The article was received by the editors 10.05.2023

The article is recommended for printing 04.06.2023